

Az Open Access publikálás nem elérhető a közepesen fejlett országok számára¹

Három brazil tudós szerint a díjmentességhez túl gazdagnak ítélt fejlődő országokban az előfizetéses folyóiratok jelentik az egyetlen publikációs lehetőséget

Sasvári Péter²

Link: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.10456.37127>

Bevezetés

Az Open Access (nyílt elérésű, OA) mellett szóló egyik fő érv, hogy a tudományos tevékenységet globálisabbá és átfogóbbá teszi. Az előfizetés nélkül és a csak előfizetéssel hozzáférhető publikációk közelmúltbeli vizsgálata azonban éppen az ellenkezőjét mutatja: az OA cikkek szerzői között lényegesen kisebb a földrajzi sokféleség.

Open Access hatása

Ez azt bizonyítja, hogy az OA cikkek publikációs díja korlátozó tényező a fejlődő országok tudósai számára. Ez nem meglepő, mivel a magas Impakt Faktossal (IF) rendelkező folyóiratok publikációs, közlési díja (Article Processing Charge, APC) jelenleg 1000 US\$-tól több mint 10 000 US\$-ig terjednek (**1. táblázat**). Brazíliában egy posztdoktor kevesebb, mint 800 US\$-t keres havonta, egy főállású oktató kevesebb, mint 2000 US\$-t, és a szövetségi kutatási ösztöndíjak értéke átlagosan évi 5000 US\$.

1. táblázat: Legnépszerűbb OA folyóiratok APC költségei

Sor-szám	Folyóirat neve	Q besorolás	H-index	Közlemények száma 2020-ban (db)	APC költség cikkeként (US\$)	Kiadó neve
1	Scientific Reports	Q1	213	21 801	1 495	Nature Publishing Group
2	IEEE Access	Q1	127	18 036	1 850	Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc.
3	PLoS ONE	Q1	332	16 168	1 805	Public Library of Science
4	Sustainability	Q1	85	10 654	2 146	MDPI
5	International Journal of Molecular Sciences	Q1	162	9 786	2 468	MDPI
6	International Journal of Environmental Research and Public Health	Q2	113	9 613	3 490	MDPI
7	Applied Sciences (Switzerland)	Q2	52	9 082	2 468	MDPI

1 Az alábbi közlemény a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar gondozásában megjelenő **Államtudományi Hírlevél** Tudományos sarok rovatában jelent meg. A korábbi Hírlevelek elérhetőek az alábbi honlapon keresztül: <https://antk.uni-nke.hu/kutatas-tudomanyos-elet/allamtudomanyi-hirlevel/aktualis-szamok>

2 Egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Közszervezési és Infotechnológiai Tanszék, 1083 Budapest, Ludovika tér 2. E-mail: Sasvari.Peter@uni-nke.hu

Sorszám	Folyóirat neve	Q besorolás	H-index	Közlemények száma 2020-ban (db)	APC költség cikkeként (US\$)	Kiadó neve
8	Sensors	Q2	172	7 430	2 575	MDPI
9	Molecules	Q1	149	6 268	2 468	MDPI
10	Nature Communications	Q1	365	6 169	5 790	Nature Publishing Group

Forrás: Scimagojr és a folyóiratok weboldala

A fejlett országok polgárai számára meglepő lehet, hogy a Brazíliából származó szerzők általában nem jogosultak díjmentességekre vagy kedvezményekre. A legtöbb folyóirat által követett Plan S³ kezdeményezés OA elvei szerint a Világbank⁴ által alacsony jövedelműnek minősített országokból származó szerzők díjmentességet kapnak, az alsó-közepes jövedelmű országokból származó szerzők pedig kedvezményt.

2. táblázat: Néhány latin-amerikai ország 2021-es jövedelem szint besorolása

Sorszám	Ország	Jövedelem szint	Sorszám	Ország	Jövedelem szint
1	Argentina	Felső-közepes	10	Honduras	Alsó-közepes
2	Bolívia	Alsó-közepes	11	Kolumbia	Felső-közepes
3	Brazília	Felső-közepes	12	Kuba	Felső-közepes
4	Chile	Magas	13	Mexikó	Felső-közepes
5	Costa Rica	Felső-közepes	14	Nicaragua	Alsó-közepes
6	Ecuador	Felső-közepes	15	Panama	Felső-közepes
7	El Salvador	Alsó-közepes	16	Paraguay	Felső-közepes
8	El Salvador	Alsó-közepes	17	Peru	Felső-közepes
9	Haiti	Alsó-közepes	18	Uruguay	Magas

Forrás: World Bank Country and Lending Groups

Egyetlen latin-amerikai ország sem minősül alacsony jövedelműnek (**2. táblázat**), és bár az olyan hátrányos helyzetű nemzetek, mint Bolívia, El Salvador és Haiti az alsó-közepes jövedelműek közé tartoznak, az őket elméletileg megillető kedvezmények köre nem meghatározott, és az egyéni kérésre felajánlott kedvezmények gyakran nem elegendők. Valójában a legtöbb alacsony és alsó-közepes jövedelmű gazdaság olyan korlátozott kutatási költségvetéssel rendelkezik, hogy a nagytekintélyű folyóiratok által megkövetelt szintű publikációk előállítására kivételes teljesítmény. Így ezeket a mentességeket és kedvezményeket a gyakorlatban ritkán alkalmazzák.

Aggasztó, hogy a legtöbb latin-amerikai tudós olyan országokban él, mint Brazília, Argentína, Mexikó, Kuba, Kolumbia és Paraguay, amelyek a felső-közepes jövedelműek közé sorolhatók, annak ellenére, hogy gazdaságilag hátrányos helyzetük széles körben ismert. És bár az ezekből az országokból származó szerzők „bizonyítható szükségletek” alapján kérhetnek egyéni mentességet, a gyakorlatban ezt a mechanizmust hatástalannak és megaláznak találják.

Valójában, ha a profitorientált kiadóktól egyéni mentességet kérünk, a 22-es csapdjába esünk. Ha a benyújtás előtt adjuk be a kérelmet, a cikkeket elutasíthatják a belőlük származó lehetséges bevétel

³ A Plan S egy nyílt hozzáférésű tudományos publikálási kezdeményezés, amelyet 2018-ban indított el tizenkét európai ország nemzeti kutatási ügynökségeiből és finanszírozóiból álló konzorcium.

⁴ A Világbank a világ gazdaságait négy jövedelmi csoportba sorolja: alacsony, alsó-közepes, felső-közepes és magas jövedelmű országokba.

hiánya miatt. Ha az elfogadás után adják be, ritkán kapnak 10 vagy 20 százaléknál nagyobb kedvezményt. Sőt, az is előfordult már, hogy Brazília világbanki besorolása alapján elutasították a kedvezménykérelmet. Ekkor választhatnak az anyagilag nem megengedhető publikációs díj befizetése vagy a kézirat máshová történő benyújtása között, ezzel újrakezdve a küzdelmes bírálati folyamatot.

Nem meglepő tehát, hogy a fejlődő országok nagy része jelenleg kerüli a kizárólag OA folyóiratokat. De lehetséges, hogy már nem sokáig lesz elérhető még ez a tökéletlen megoldás sem, amely korlátozhatja a cikkeinkhez való hozzáférést. A Plan S minden aláírója vállalta, hogy

- 2024 végéig biztosítsa, a szerzők kizárólag OA folyóiratokban publikálnak,
- vagy olyan hibrid folyóiratokban, amelyek 2025-ig kötelezettséget vállaltak a kizárólag OA folyóiratokra való áttérésre.

A legtöbb tekintélyes folyóirat, mivel nem akarja elveszíteni a szerzőket és a bevételek jelentős forrását, vállalta ezt a kötelezettséget.

A Read&Publish szerződéseket gyakran azzal indokolják, hogy a kiadóknak jelenleg fizetett előfizetési díjak bőven fedezik az OA publikálás költségeit. Brazília bizonyára sokat fizet; sok fejlődő országgal ellentétben évtizedek óta előfizetési díjakkal biztosít a kutatóintézeteknek, amelyekről a CAPES⁵ szövetségi finanszírozási szervezet köt megállapodást. A növekvő árak és a brazil valuta értékének csökkenése valójában azt jelenti, hogy a CAPES⁶ költségvetésének egyre nagyobb részét teszik ki az előfizetések, ami csökkenti a doktori programokra és a hallgatói ösztöndíjakra fordítható összeget.

Mindazonáltal, ha Brazília jelenlegi előfizetési kiadásait inkább publikációs díjakra költené, akkor az egyes nemzetközi folyóiratokban megjelenő cikkekre fordítható átlagos összeg nem érné el cikkenként az 1000 US\$-t. Még kedvezőtlenebb, hogy a jelenleg szövetségi szervezetek a határozottan tudományellenes elnökség alatt szenvednek a rekordalacsony finanszírozás és a vezetés hiánya miatt, ami nagyon valószínűtlen teszi a Read&Publish szerződések megkötését.

Ennek eredményeképpen a kisebb állami szervezetek, mint például a São Paulo-i FAPESP⁷, egyoldalú intézkedéseket hoznak a túlzott publikációs díjak – ideértve a kifizetések felső határát – megfékezésére, és megpróbálnak csomagmegállapodásokat kötni a kiadókkal. Alkupoziójukat azonban korlátozott méretük és költségvetésük akadályozza. A fejlődő országok más szervezeteivel való összefogás segíthetne, a koordináció azonban nem lenne könnyű a nagyon eltérő nemzetek szervei számára, amelyeknek történelmileg nem volt szilárd, következetes tudománypolitikájuk és finanszírozásuk.

Az ilyen csapatmunka hiányában a latin-amerikai szervezeteknek rosszabb árakat kínálhatnak, mint a fejlett országoknak. Előfordulhat, hogy nem sikerül a kiadók teljes körével megállapodniuk, ami akadályozza a szerzők lehetőségeit.

Kowaltowski et al. véleménye szerint az OA-ra való áttérést támogatóknak nem annyira az azonnali megvalósításra, hanem inkább a tisztességes árképzésre kellene összpontosítaniuk. Továbbá, a Plan

---

⁵ Magyarországon Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ) köt ilyen szerződést.

⁶ A Coordenação de Aperfeiçoamento de Pessoal de Nível Superior (CAPES, Felsőoktatási Személyzeti Fejlesztési Koordináció) vagy a CAPES Alapítvány egy brazil szövetségi kormányzati ügynökség az Oktatási Minisztérium alatt, amely a brazil oktatási intézmények minőségbiztosításáért felel.

⁷ A São Paulo Research Foundation (FAPESP, Fundação de Amparo à Pesquisa do Estado de São Paulo) egy közalapítvány, amely São Paulóban (Brazília) található, azzal a céllal, hogy támogatásokat, alapokat és programokat nyújtson a kutatások és az oktatások támogatására São Paulo államban.

S-nek és a nagy kiadóknak többet kell tenniük azért, hogy elismerjék kevésbé fejlett régiók jelentős gazdasági korlátait azáltal, hogy az olyan országokat, mint Brazília, bevonják az előre meghatározott publikációs díj mentességi és kedvezményprogramokba.

A latin-amerikai tudósok igazán rugalmasak, és a szűkös finanszírozás és a bürokratikus akadályok ellenére magas színvonalú, nemzetközileg fontos cikket készítenek. Ha azonban az OA mozgalom valóban mindenkit el akar érni és a hozzáférhetőséget akarja biztosítani, akkor a fejlődő országokból származó szerzőknek nemcsak a fejlett országokból származó cikkekhez kell hozzáférniük, hanem lehetőséget kell kapniuk, hogy a saját munkájukat is bemutathassák ugyanezen a platformokon.

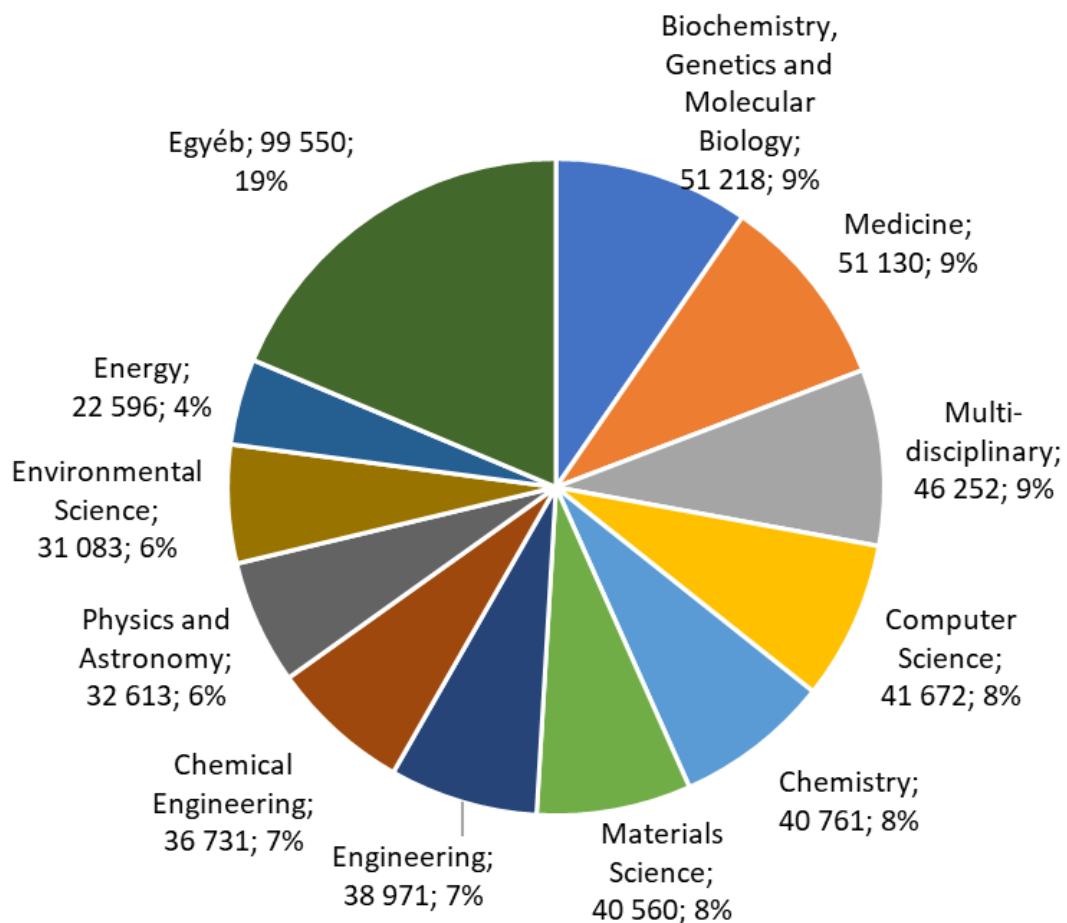
Összefoglalás

Kowaltowski et al. szerint nagyon magas az OA folyóiratcikkek APC költségei a latin-amerikai országok számára.

A legtöbb folyóiratcikket megjelentető OA folyóiratok

1. Biochemistry, Genetics and Molecular Biology (9%),
2. Medicine (9%),
3. Multidisciplinary

tudományterületeken a legaktívabbak. (1. ábra)

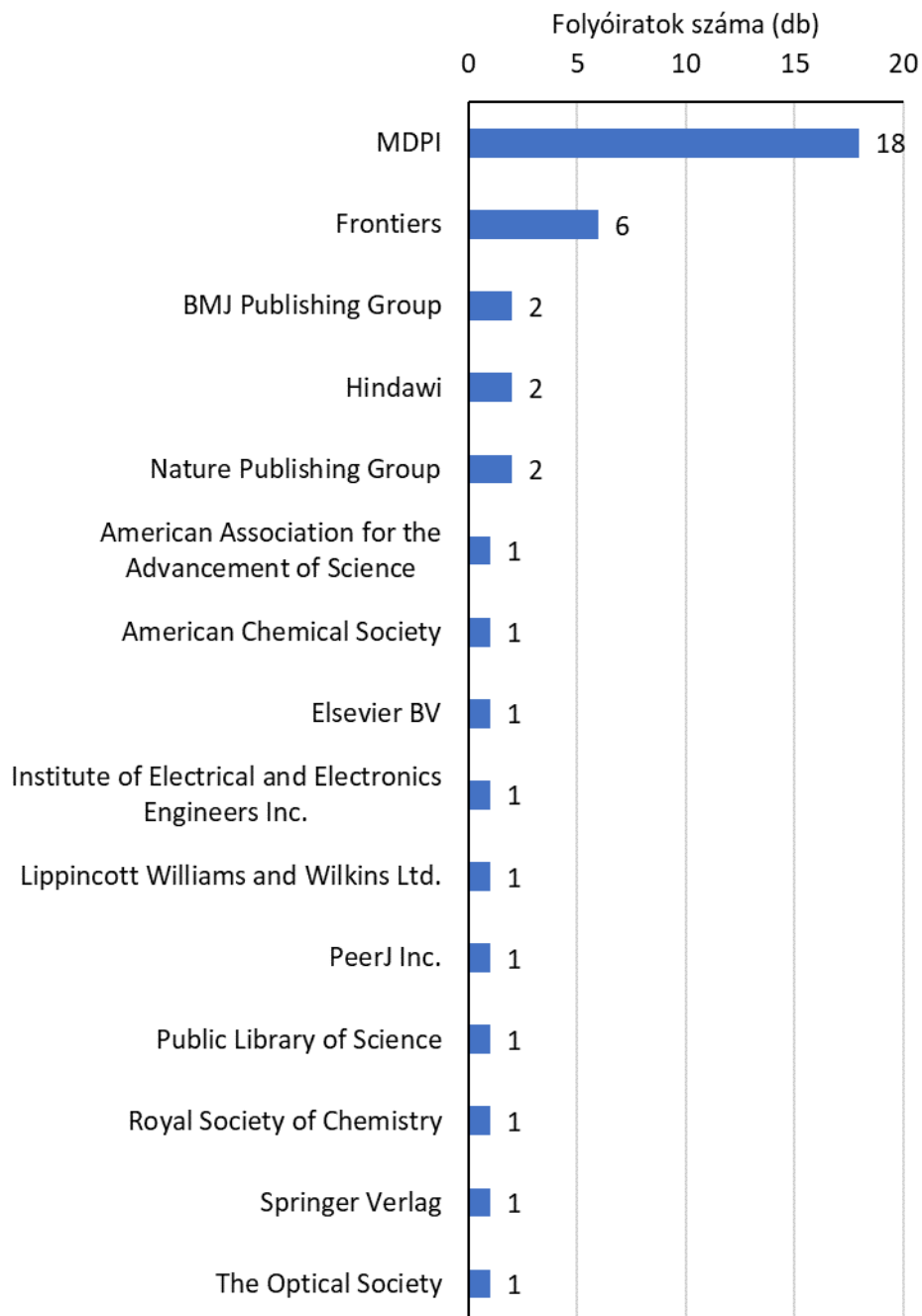
1. ábra: Legnépszerűbb 40 folyóiratban megjelent cikkek száma tudományáganként

Forrás: Saját szerkesztés Scopus alapján

A legnépszerűbb 40 OA folyóirat közül

- az MDPI 18 esetben (45%),
- a Frontiers 6 folyóirattal (15%),
- a BMJ Publishing Group, a Hindawi és a Nature Publishing Group 2-2-2-vel (5, 5 és 5%)

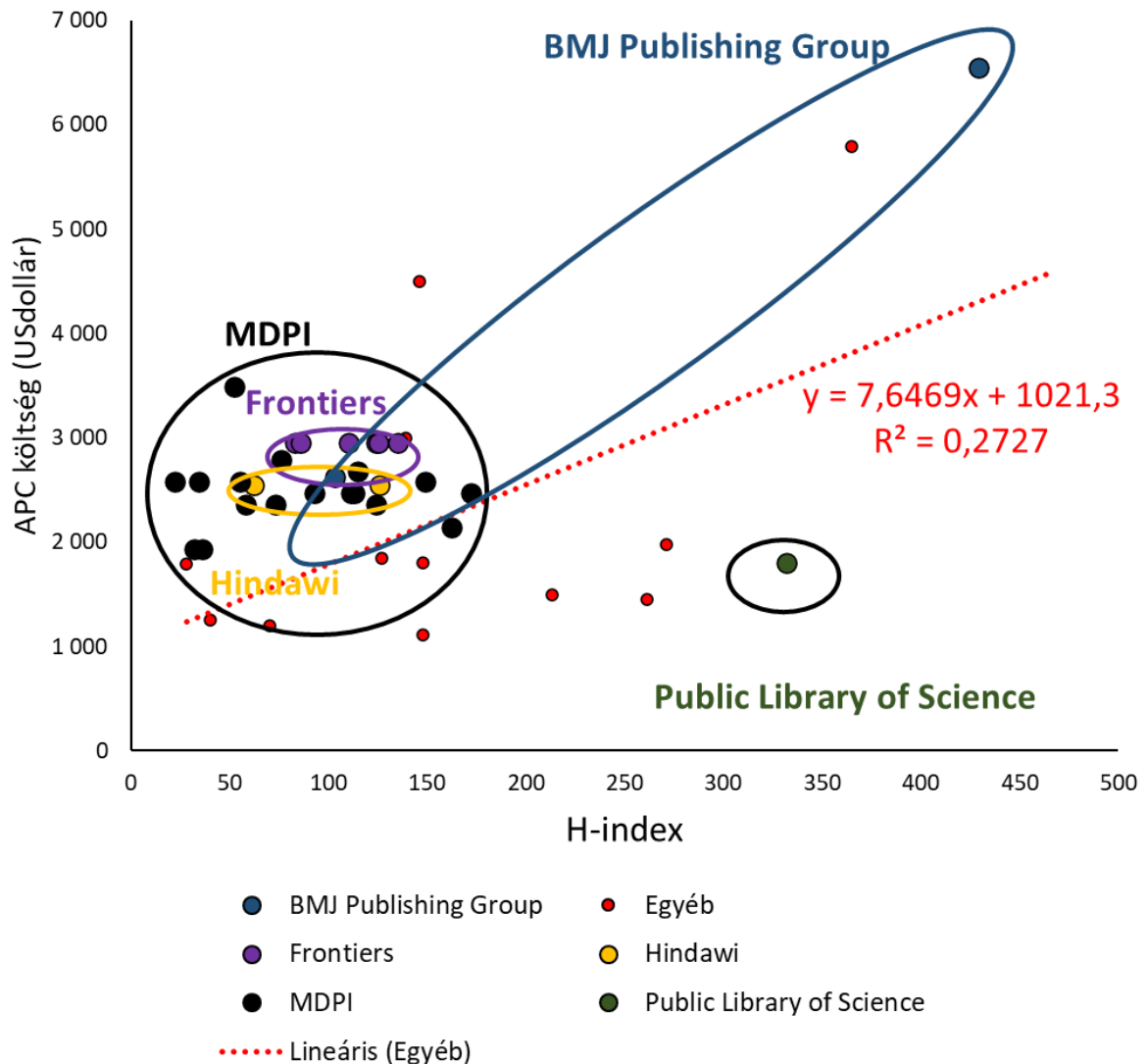
szerepel. (2. ábra)

2. ábra: Legnépszerűbb folyóiratok kiadók szerinti megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés Scimagojr alapján

Ha megvizsgáljuk a 40 legnépszerűbb OA folyóirat APC költségeit is, akkor csak gyenge kapcsolat ($R^2=0,2727$) figyelhető meg a folyóiratok H-indexe és a fizetendő APC költségei között. Csak OA folyóirat kiadással foglalkozó kiadók közül négy -BMJ Publishing Group, Frontiers, Hindawi és MDPI- esetén átlag feletti, egyénél pedig átlag alatti (Public Library of Science) volt az APC költség nagysága. (3. ábra)

3. ábra: Legnépszerűbb 40 OA folyóirat H-index és APC költségei 2020-ban

Forrás: Saját szerkesztés Scimagojr és a folyóiratok weboldala alapján

Egyetértek Kowaltowski et al. véleményével, vagyis az OA-ra való áttérést támogatóknak nem annyira az azonnali megvalósításra, hanem inkább a tisztességes árképzésre kellene összpontosítaniuk.

Köszönetnyilvánítás

A szerző köszöni Dobos Imrének, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem egyetemi tanárának a közlemény írása során adott hasznos ötleteit és jó tanácsait.

Felhasznált irodalom

- [1.] Alicia Kowaltowski, Michel Naslavsky Mayana Zatz (2022): Open access is closed to middle-income countries, <https://www.timeshighereducation.com/opinion/open-access-closed-middle-income-countries>
- [2.] World Bank Country and Lending Groups, 2021, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>